

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ.

1.

Θεόδωρος Γαβρᾶς.

Περὶ Θεοδώρου Γαβρᾶ, δουκὸς Τραπεζοῦντος καὶ ἰδρυτοῦ ἰδίας ἡγεμονίας περὶ τὰ τέλη τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος, ἀναγινώσκομεν παρὰ τῷ Ζωναρᾷ ταῦτα ¹. «Γαβρᾶ ἐκείνου Θεοδώρου τοῦ σεβαστοῦ καὶ μάρτυρος». Εἰς ταῦτα ὁ Ducange παρατηρεῖ ἀπλῶς τὸ ἐξῆς· «Theodorus Gabras sebastus, martyr a Zonara ob quam nescio causam cognominatus» ². Ὁ δὲ William Fischer νομίσας ὅτι αἱ λέξεις τοῦ Ζωναρᾶ «σεβαστοῦ καὶ μάρτυρος» εἶναι ἀκατάληπτοι, πρότεινε νὰ διορθωθῶσιν ἀμφοτέραι εἰς «σεβαστοκράτορος», δικαιολογήσας τὴν διόρθωσιν οὕτως· «An dieser Stelle (τοῦ Ζωναρᾶ) hat bisher, soviel ich sehe, niemand Anstoss genommen, und doch sind die hervorgehobenen Worte in diesem Zusammenhange ganz unerklärlich. Stände σεβαστοῦ allein da, so liesse sich wohl dafür eine Erklärung finden. Mit dem Titel σεβαστός beehrte man nämlich früher die Kaiser. Später gab Konstantinos Monomachos seiner Buhlerin Skleraina den Titel σεβαστή zum Unterschiede von der Kaiserin, welche ἀυγούστα oder δέσποινα titulirt wurde. Alexios I war der erste, welcher, vor seiner Thronbesteigung, vom Kaiser Nikephoros Botaneiates wegen seiner ruhmreichen Thaten und Verdienste zum σεβαστός ernannt wurde. Nachdem Alexios dann selbst Kaiser geworden war, schuf er eine Anzahl neuer Würden, für seinen älteren Bruder die des σεβαστοκράτωρ, für Michael Taronites, seinen Schwager, die des πρωτοσεβαστος und später des πανυπερσεβαστος, die des σεβαστός wurde beibehalten. Kehren wir zu unserer Stelle zurück! Demnach wäre Gabras σεβαστός gewesen. Wie kann aber derselbe μάρτυς genannt wer-

1) Ἐκδόσεως Dindorf τ. 4, σ. 240.

2) Ἐκδ. Ducangii τ. 2, σ. 585.

den? Völlig unerfindlich, ja für einen Kriegshelden, wie Gabras, einfach lächerlich. Für die incriminirten Worte ist offenbar σεβαστοκράτορος zu schreiben. Dann fügt sich alles gut zusammen und die Stelle des Zonaras wird erst verständlich»¹⁾.

Ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ ταύτῃ οὐδὲν ὑπάρχει ὑγιές, διότι ὁ Ζωναρᾶς ὀρθῶς λέγει τὸν Γαβρᾶν μάρτυρα, νοεῖ δηλαδή τὸν Θεόδωρον Γαβρᾶν ὡς μάρτυρα τοῦ Χριστοῦ, ὡς ὑποστάντα μαρτύριον ὑπὲρ τῆς ἦν ἐκ γεννήσεως εἶχεν ἐν ἑαυτῷ πίστεως εἰς τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ σύγχρονος τῷ Θεοδώρῳ συγγραφεὺς Ἄννα Κομνηνὴ φαίνεται ὅτι γινώσκειν εἶχε τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτοῦ θανάτου, διότι λέγει τὰ ἐξῆς ἀξιολογηθέντα²⁾: «ἀλλ' ὅποιον μὲν πέρας τὰ κατὰ τὸν Γαβρᾶν ἔσχηκε καὶ ὄθεν οὗτος ὠρμητο καὶ ὁποῖος ἦν, ταμειουσάσθω ὁ λόγος ἐς τὸν προσήκοντα τόπον». Καὶ ἐπειδὴ οὐδαμοῦ τῆς Ἀλεξιάδος γίνεται περὶ τούτων λόγος, δεόν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι παραπέμπει τοὺς ἀναγνώστας ἢ Ἄννα ἀπλῶς εἰς τι γνωστὸν αὐτῇ λειτουργικὸν ὑπόμνημα περὶ τε τοῦ βίου καὶ τοῦ μαρτυρίου Θεοδώρου τοῦ Γαβρᾶ.

Ἡ παραδοχὴ τοῦ Θεοδώρου Γαβρᾶ ὡς μάρτυρος τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι ἀναμφισβήτητος. Ἡδὴ ὁ ἐν τῷ 14-ῳ αἰῶνι ἀκμάζων Τραπεζοῦντος μητροπολίτης Ἰωσήφ Λαζαρόπουλος ἐν τῷ περὶ γενεθλίου ἡμέρας τοῦ μεγαλομάρτυρος Εὐγενίου λόγῳ αὐτοῦ ἔχων ὑπ' ὄψει τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα λέγει τὰ ἐξῆς σημαντικά: «Τότε δὴ καὶ αὐτὸς ὁ μάρτυς Θεόδωρος ὁ Γαβρᾶς παρὰ τῶν ἀθέων βαρβάρων τῶν ἐξ Ἰσμαὴλ συσχεθεῖς, καὶ μέγας αὐτοῖς πρὸς τοὺς μαρτυρικοὺς ἀγῶνας ἀναφανεῖς καὶ αὐτοῖς γενναίως ἀντιταξάμενος καὶ νομίμως ἀθλήσας ὑπὲρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, παρ' αὐτοῦ ἐστεφάνωται, τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ διὰ ποικίλων βασάνων καὶ πολυειδῶν δεξάμενος θάνατον»³⁾.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς μαρτυρίας ταύτης ἔχομεν ἐτέραν λειτουργικὴν, ἣτις τὸ μαρτύριον τοῦ Θεοδώρου καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ μνήμην ὀρίζει τῇ 2-ᾳ Ὀκτωβρίου. Πρόκειται δηλαδή περὶ παλαιᾶς ἀσματικῆς ἀκολουθίας ἐν ἀντιγράφῳ εὐρισκομένῳ νῦν ἐν Τραπεζοῦντι, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἐξ εὐγενῶν Ἰωάννου Δομνηνοῦ. Τὸ ἀντίγραφον τοῦτο εἶδον ἰδίως ὁμμασιν ἔτει 1884-ῳ, γενόμενον δὲ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1765 καὶ 1768 καὶ συνιστάμενον ἐκ φύλλων χάρτου μεγάλου σχήματος (μῆκους 0.275, πλάτους 0,19) περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῷ τριῶν τραπεζοῦντιῶν ἀγίων συναξάρια καὶ ἀκολουθίας, αἵτινες ἐψάλλοντο, ἐν ᾧ χρόνῳ ὑφίστατο ἡ αὐτοκρατορία Τραπεζοῦντος, ἐν

1) W. Fischer, Trapezus im 11-ten und 12-ten Jahrhundert, ἐν ταῖς Mittheil. des Institut Öster. Geschichtsforschung. Innsbruck 1889, τ. 10, σ. 193 κέ.

2) Ἀλεξιάδος τ. 2 σ. 121 Reifferscheid.

3) Α. Ρ.-Κεραμεύς, Fontes historiae imperii Trapezuntini, τ. 1, σ. 59.

ιδίοις ναοῖς τῆς ὁμωνύμου αὐτῆς πρωτευούσης πέλεως· καὶ πρῶτον ὑπάρχει ἐν τῷ ἀντιγράφῳ (φύλλ. I καὶ ἐξῆς) ἡ εἰς Θεόδωρον ἀκολουθία καὶ τὸ συναξάριον αὐτοῦ μετὰ τῆς ἐξῆς ἐπιγραφῆς· «Ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ, β^α αὐτοῦ, μνήμην ἐπιτελοῦμεν τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Γαβρᾶ, τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι». Εἰς δὲ τὸ τέλος ὁ καλλιγράφος ἔγραψε τὸ ἐξῆς· «Τέλος τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Γαβρᾶ. ἐν ἔτει σωτηρίῳ αψξη^ω Σεπτεμβρίου κζ^η. ἤττον δὲ κάμοι, τῷ πονοῦντι, παμμάκαρ, | σαῖς ἰκεσίαις, πταισμάτων δίδου λύσιν». Κατόπιν εἰς φύλλα ἐξ (18—23) εὐρίσκεται τὸ συναξάριον καὶ ἡ ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου μητροπολίτου Τραπεζοῦντος ἐπιγεγραμμένη οὕτω· «Μηνὶ τῷ αὐτῷ, ἡτοι Ὀκτωβρίῳ ια^η ψάλλεται μετὰ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Φιλίππου, ἐνὸς τῶν ἐπτὰ διακόνων, καὶ ἡ μνήμη τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Τραπεζοῦντος, κατὰ τὰ παλαιὰ μηναιᾶ». Εἰς τὸ τέλος τῆς ἀκολουθίας ταύτης ἀναγινώσκεται τοῦτο· «Διὰ χειρὸς Ἰωάννου ἱερέως καὶ οἰκονόμου Τραπεζοῦντος, τοῦ ἐκ τῶν Καθαρῶν»¹. Τρίτη τέλος ἀκολουθία εἰς φύλλα ὀκτώ (24 — 31) εἶναι ἡ ἐπιγεγραμμένη οὕτω· «Μηνὶ τῷ αὐτῷ κ^η μετὰ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Ἀρτεμίου συμπάλλονται καὶ οὗτοι οἱ ἅγιοι. Μνήμη τοῦ ἁγίου ὀσιομάρτυρος Ἀνδρέου, τοῦ ἐπὶ τοῦ δυσσεβοῦς Κωνσταντίνου τοῦ εἰκονομάχου μαρτυρήσαντος. Καὶ μνήμη τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Τραπεζοῦντος, τοῦ δι' εὐχῆς ποντώσαντος τῷ τότε συκοφάντας αὐτοῦ, τοὺς Καννίτας». Τὸ κείμενον τοῦτο ἀντεγράφη ἐν τῷ κώδικι ἔτει αψξε^ω Μαρτίου, ιε^η ἡμέρᾳ γ^η».

Τὴν εἰς Θεόδωρον τὸν Γαβρᾶν ἀκολουθίαν δὲν ἀντέγραψα, τὸ σὺν αὐτῇ ὅμως συναξάριον, οὗτινος ἔλαβον ἀντίγραφον, φανερώνει ἀρκούντως ὅτι εἶναι παλαιὸν ἔργον, ἀναμφιβόλως δὲ οὐχὶ νεώτερον τοῦ 14-ου, ἀλλ' οὐχὶ καὶ παλαιότερον τοῦ 12-ου αἰῶνος. Τὸ συναξάριον ἔχει οὕτω²:

1) Τὸ ἀντίγραφον τῆς ἀκολουθίας ταύτης ἐγνώρισε, χωρὶς νὰ μνημονεύσῃ ποῦ εὐρίσκειται, ὁ Π. Τριανταφυλλίδης, παραστήσας καὶ τὸν ἀντιγραφέα Ἰωάννην οἰκονόμον ὡς συντάκτην τῆς ἀκολουθίας (Οἱ Φυγάδες· δρᾶμα εἰς μέρη πέντε μετὰ μακρῶν προλεγομένων περὶ Πόντου. Ἐν Ἀθήναις 1870, σ. 121). Ἐγνώρισε δὲ καὶ ὁ Ἐπαμ. Θ. Κυριακίδης (Βιογραφία τῶν ἐκ Τραπεζοῦντος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρις ἡμῶν ἀκμασάντων λογίων. Ἐν Ἀθήναις 1897, σ. 118).

2) Ἀντίγραφον αὐτοῦ ἔδωκα ἔτει 1889-φ εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις καλὸν κάγαθὸν καὶ σεβάσιμον πρωτοσύγκελλον Ἰωάννην Ἰωσηφίδην Γαβρᾶν, ὅστις καταγόμενος ἐκ τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας ἐλληνικοῦ χωρίου Ἄτρα ἀνάγει κατὰ παράδοσιν οἰκογενειακὴν τὸ γένος

Τῷ αὐτῷ μηνὶ β΄. Ἄθλις τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Γαβρᾶ, τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι.

Στίχοι.

Θεοδώρων ὕστατος Γαβρᾶς μαρτύρων
σπεύσας στεφάνων ἡξιώθη τῶν ἰσων.

Δευτερὴ Θεόδωρος ἔτλη πῦρ, γηθόσυνος κῆρ.

Ὅς ἐξ εὐγενῶν καὶ μεγαλοδόξων λαχὼν τὴν ἀρχὴν τῆς γεννήσεως, πλούτῳ τε πολλῷ καὶ δόξῃ καὶ ἀξιώματι κεκοσμημένων, περιφανῶν τε καὶ ἀνδρικῶν καὶ τὰ πρῶτα κεκτημένων τῶν ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς μέρεσι θεμάτων, Χαλδίαν φημί καὶ Κολωνίαν καὶ ὅσα αὐτοῖς ὁμοροῦντα πεφύκασιν, οὐχ ἦττον αὐτὸς ἐκείνων τῶν γεννητόρων κόσμος ἐγένετο, πάντας ὑπερέλασας ἀνδρεία τε καὶ συνέσει καὶ πλούτῳ καὶ τῷ μεγέθει τῶν ἀξιομάτων πῆχαι βασιλικῶ, ὃ δὴ λέγεται, καὶ γεγονῶς κόσμος τοῦ γένους παντός, οὐχ ἐξ ἐκείνων αὐτὸς κοσμηθεὶς, κἀν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν, ἀλλ' οὐ τοῖς ἀρχουσι μένον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς περιβεβλημένοις τὴν πορφύραν καὶ τὸ διάδημα τοιούτων ἐκφῦναι γονέων δι' εὐχῆς ἦν. Τοσοῦτοι γὰρ ἦσαν καὶ τοιοῦτοι καὶ τῇ δόξῃ καὶ τῇ συνέσει καὶ τηρήσει τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν πάντας ὑπερνικῶντες, ὥστε, <εἰ> καὶ μηδὲν ἦν κεκτημένος προτέρημα εἰς καλλῶπισμα ὁ τούτων ἐκφύς, ἀρκετὸν εἶναι τούτῳ πρὸς δόξαν τὸ τοιούτους λαχεῖν γεννήτορας. Οὗτος οὖν ὁ μεγαλομάρτυς Θεόδωρος πολλὴν ὄτι τὴν καταδρομὴν τῶν Ἀγαρηνῶν ἐνδεικνύμενος, καὶ βουλόμενος τὸ μνημόσυνον αὐτῶν ὀλέσαι ἀπὸ τῆς γῆς ὡς ἀπίστων, πολλὰ κατ' ἐκείνων ἐπεδείξατο ἀνδραγαθήματα, καὶ τοσαῦτα ὅσα οὐκ ἐξὸν γραφῇ παραδοῦναι. Ἐπεὶ γὰρ καλῶς καὶ προσηκόντως κατὰ τῶν ὀρωμένων καὶ αἰσθητῶν ἐχθρῶν πολέμους καὶ τὰ κατ' ἐκείνων ἀνδραγαθήματα ἐπεδείξατο, ἔδει δὲ καὶ πρὸς τὸν νοητὸν καὶ ἀόρατον ἐχθρὸν ἀντιπαρατάξασθαι, δι' ὃν καὶ μᾶλλον ζηλῶν ἦν κατὰ τῶν ὀρωμένων ἀγωνιζόμενος, δι' εὐχῆς ἦν τοῦτο ποιούμενος, τὸ τῷ

αὐτοῦ εἰς τὸν ἐκ Χαλδίας βυζαντινὸν οἶκον τῶν Γαβράδων, ἐπομένως δὲ καὶ τοῦ μάρτυρος ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Γαβρᾶ. Ὁ πρωτοσύγκελλος Ἰωάννης Γαβρᾶς ἐζήτησε κατόπιν ἐκ Τραπεζοῦντος καὶ τῆς εἰς Θεόδωρον τὸν Γαβρᾶν ἀκολουθίας ἀντίγραφον· ὅπερ λαβὼν ἐξέδωκε διὰ τοῦ τύπου δυστυχῶς ἡλλοιωμένον καὶ ἐπηυξημένον· ἡλλοιωμένον δὲ καὶ ἐπηυξημένον ἐξέδωκε καὶ αὐτὸ τὸ συναξάριον, χωρὶς τοῦλάχιστον νὰ μνημονεύσῃ ὅτι καὶ τῆς ἀκολουθίας καὶ τοῦ συναξαρίου ἡ κυρία ὕλη πηγάζει ἐκ τοῦ κώδικος τοῦ Δομνηνοῦ· ἀπλῶς δὲ μόνον λέγει καὶ αὐτός, ὅτι τῆς παλαιᾶς ἀκολουθίας συντάκτης εἶναι ὁ ἀπλοῦς ἀντιγραφεὺς Ἰωάννης οἰκονόμος. Βλ. Ἰωσιφίδου (sic) Γαβρᾶ Τὰ ἄνθη τοῦ Παραδείσου. Ἐν Ἀθήναις 1890, σ. 8 καὶ 48—79. Ὅτι δὲ Γαβράδων πολυμελὴς οἰκογένεια ὑπάρχει καὶ σήμερον ἐν τῷ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Χαλδίας χωρίῳ Ἄτρα, βεβαιῶ καὶ ἐγὼ αὐτός, μεταβάς εἰς ἐκεῖνον ἔτει 1884-φ. Γαβράδες ὑπάρχουσιν ὡσαύτως ἐν τῇ ῥωσικῇ χώρᾳ Μαριουπόλεως, ἐν τῷ χωρίῳ Ζηλόνα (ῥωσ. Οὐρζουφ), ὧν οἱ πρόγονοι κατήγοντο ἐκ διαφόρων τόπων τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας.

μαρτυρικῶ κοσμηθῆναι στεφάνῳ. Ἦν δὲ τῶν πτωχῶν εἰσάπαν προμηθοῦ-
 μενος, ἐκδικῶν καταδυναστευομένους τούτους παρ' ἐνίων ὀρῶν, ἐλεῶν, βοη-
 θῶν, τοὺς ἀδικοῦντας ὄση δύναμις αὐτοὺς ἀμυνόμενος· ἐκ δὲ τοῦ ἐνὸς τού-
 του καὶ περὶ τῶν ἄλλων τεκμαίρεσθαι χρῆ. Τῶν στρατιωτῶν τις ἐκ πενι-
 χραῆς γυναικὸς σταφυλῆς βότρυν ἀρπάσας τοῦτον βέβρωκεν· ὅπερ εἰς γνῶ-
 σιν τῷ μεγάλῳ ἐλθόν, διὰ μαγκλαβίων ἐν μέσῳ τοῦ ἄστεος τόπον ἐκ τό-
 που <ἀμείβοντα> παιδευθῆναι τὸν τοῦτο ποιήσαντα διωρίσατο· ὅπερ καὶ
 γέγονεν, ὥστε τὸν τοιοῦτον βότρυν ἀντὶ εὐφροσύνης εἰς πικρίαν αὐτῷ γε-
 νέσθαι (κατὰ τὴν Γραφήν)¹ καὶ ὑπόδειγμα τὸν τοιοῦτον καὶ τοῖς ἄλλοις
 γενέσθαι, τοῦ μὴ τοιαῦτα τολμᾶν. Ἐπεὶ δὲ δι' ἐφέσεως εἶχεν, ὡς δεδήλω-
 ται, τὸ μαρτυρῆσαι ὑπὲρ Χριστοῦ, καὶ γε τοῦ σκοποῦ οὐ διήμαρτε· κρατη-
 θείς γὰρ ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν, Θεοῦ τοῦτο πάντως παραχωρήσαντος, καὶ
 τῷ ἐκείνων ὑπερέχοντι καὶ ἀρχῇ καὶ τῇ ἄλλῃ φυσικῇ ἀγριότητι, ᾧ Ἀμυ-
 ράλης ἦν τοῦνομα, τὸν Χριστὸν ἀρνεῖσθαι κατηναγκάζετο καὶ τῇ τῶν Ἀγα-
 ρηνῶν ἀθέῳ πιστεὶ προσέρχεσθαι· εἰ δὲ μὴ τοῦτο τάχιον ἐλέσθαι ποιή-
 σειν, κολάσειν ὑποβληθῆναι πολλαῖς, σὺν ταύταις ὑποστῆναι καὶ θάνα-
 τον. Ἐπεὶ δ' οὗτος μὴ πειθόμενος τῷ τυραννικῷ ἐκείνῳ κελεύσματι τὸν
 Χριστὸν ὁμολογῶν ἦν δυνατωτέρα καὶ μεγάλη φωνῇ καὶ πολὺν τοῦ τυ-
 ράννου καταχέων κατάγγελων, πρῶτον μὲν ἐπὶ χιόνος πρηγῆς ἀπλωθεὶς
 πολλὰς κατὰ τοῦ νώτου ἐδέξατο μάστιγας, δοκοῦντος τοῦ τυράννου διὰ τῆς
 τοιαύτης ἴσως αἰκίας μεταστῆσαι τοῦτον τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως·
 ἐπεὶ δὲ εὗρεν αὐτὸν ὅλως μὴ πειθόμενον, ἀλλὰ γεγωνοτέρα φωνῇ μᾶλλον
 κηρύσσοντα τὸν Χριστὸν, πρῶτον μὲν μεληδὸν ὁ μάρτυς κατετέμενετο, τοῦ
 τυράννου τοῦτο προστάξαντος· εἶτα τὴν θεωρήσιμον αὐτοῦ γλῶτταν ἐκτέ-
 μνοντες, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνηλεῶς ἐξώρυττον, τό τε δέρας ἀφαιροῦσι
 τῆς κεφαλῆς, καὶ χειρῶν τε καὶ ποδῶν καὶ παντὸς ἄλλου μέρους στερή-
 σαντες τέλος παρέδωκαν τῷ πυρί, καὶ οὕτω τὸ τῆς ἀθλήσεως πέρας ἀπεί-
 ληφε. Τὴν δὲ τιμίαν καὶ θαυματουργὸν αὐτοῦ κεφαλὴν ὁ τύραννος εἰς τύ-
 πον ποιήσας ἐκπώματος χρυσίῳ κατέδησεν, ἦν γὰρ θαυμάσας τὸ τούτου
 καρτερικόν. Πολλὰς δ' αὕτη τὰς ἰάσεις ἐν Θεοδοσιουπόλει τελέσασα ἦν,
 ὅπου δὴ καὶ τὸ τέλος ὁ μάρτυς ἀπέιληφεν. Ὑστερον δὲ μετεκομίσθη ἐν
 Τραπεζοῦντι τῇ πόλει, τοῦ πρωτοσεβάστου Κωνσταντίνου καὶ ἀδελφιδοῦ
 τοῦ μεγαλομάρτυρος τὰ κατ' αὐτὴν περιέποντος καὶ τὸ ταύτην μετακομι-
 σθῆναι οἰκονομήσαντος, λαμπραῖς τε ταῖς παρασκευαῖς καὶ ταῖς πομπαῖς
 καὶ λαμπάσι τὴν ἀνακομιδὴν τελέσαντος²). Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις

1) Πρβλ. Δευτερον. λβ', 32.

2) Θὰ συνέβη τοῦτο μεταξύ τῶν ἐτῶν 1115—1140. Περὶ Κωνσταντίνου τοῦ Γαβρᾶ ὄρα L. Petit, Извѣстія русск. археол. Института въ К/полѣ, т. 8, с. 3—4.

ἐν τῇ πόλει Τραπεζοῦντι, ἐν ἣ καὶ ἡ τιμία αὐτοῦ κεφαλὴ μετεκομίσθη, ἴδιον ἱερὸν οἶκον εἰς τὸ τοῦ ἁγίου ὄνομα ἔχουσα τιμώμενον. Ταῖς αὐτοῦ πρεσβείαις ὁ Θεὸς σώσαι πάντας ἡμᾶς. Ἀμήν.

Τὸ σύντομον τοῦτο συναξάριον πηγάζει πιθανῶς ἐκ τῆς ὑπαινιττομένης ἐν τῇ Ἀλεξιάδι τῆς Ἄννης Κομνηνῆς ἐκθέσεως περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Θεοδώρου· ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν εἶναι σύντομον, ἐπιτρέπει νομίζω, νὰ καθορισθῇ ὁ χρόνος τοῦ μαρτυρίου ἐν τῷ 1098-ῳ ἔτει. Ἐπειδὴ δηλαδὴ παριστᾶ τὸ μαρτύριον ὡς ἔργον τῶν Ἀγαρηνῶν ἐκ συνεπειᾶς πολέμου, καθ' ὃν ὁ Θεόδωρος ἐζωγράφθη, δεόν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὴν Ἄνναν Κομνηνὴν, ἣτις τὸν περὶ Θεοδώρου Γαβρᾶ λόγον τελευτῶσα καταλείπει μετέωρον εἰς τὴν ἄμυναν τοῦ πρὸς τὰ μέρη τῆς Θεοδοσιουπόλεως (τοῦ νῦν Ἐρζερούμ) κειμένου φρουρίου Παίπερτ (τὴν σήμερον Μπαϊμπούρτ). Τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ἐκ τινος μέχρις Ἀρμενίας κατὰ Τούρκων ἐστρατείας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιστρέφοντος, ἀὸ ἀρχισατράπης Ἰσμαήλ--- τὸ Παίπερτ πολιορκῆσαι ἐπέγνω, ὅπερ πρὸ μικροῦ κατασχὼν εἶχεν ὁ περικλυτὸς ἐκεῖνος Γαβρᾶς Θεόδωρος, καὶ καταλαβὼν τὸν ἀγχοῦ τούτου ῥέοντα ποταμὸν ἅπαν ἐκεῖ τὸ στρατιωτικὸν κατέθετο. Τοῦτο μεμαθηκῶς ὁ Γαβρᾶς διεσκοπεῖτο νυκτὸς ἐπεισπεσεῖν αὐτῷ»¹. Τί δὲ μετὰ τοῦτο συνέβη, ἀποφεύγει νὰ σημειώσῃ ἡ Ἄννα, καὶ ἀρκεῖται τὸν περὶ τοῦ τέλους τοῦ Γαβρᾶ λόγον νὰ ταμιεύσῃ «εἰς τὸν προσήκοντα τόπον». Ἄλλ' ὁ τρόπος οὗτος τῆς διηγήσεως καλύπτει ἀνομφιβόλως ἡτταν χριστιανικὴν· ἄλλως εἰπεῖν ἠτύχησεν ἐνταῦθα ὁ δοῦξ Τραπεζοῦντος καὶ σεβαστὸς Θεόδωρος, καὶ οὕτως ἀπολέσας ἐν πολέμῳ τὸ Παίπερτ ἠγχαλωτίσθη, καὶ ὀδηγηθεὶς εἰς Θεοδοσιούπολιν ὑπέστη ἐνταῦθα τὸ μαρτύριον ἐξ ἀποφάσεως τοῦ Ἀλῆ, περὶ οὗ ὁμῶς ἐγὼ ἄλλην ἐκτὸς τοῦ συναξαρίου μαρτυρίαν ἀγνοῶ πρὸς τὸ παρόν.

Εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Θεόδωρον Γαβρᾶν ὑπάρχουσι καὶ ναοὶ ἀνατεθειμένοι, ὡς ὁ ἐν Τραπεζοῦντι ἔτι καὶ νῦν σφύζομενος, καὶ μονὴ ἰδία, ἡ πρότερον τοῦ ἁγίου Φωκᾶ λεγομένη².

1) Ἀλεξιάδος τ. 2, σ. 121 Reifferscheid.

2) Πρβλ. Σ. Ἰωαννίδου Ἱστορίαν καὶ στατιστικὴν Τραπεζοῦντος καὶ τῆς περὶ ταύτην χώρας. Ἐν Κ/πλ. 1870, σ. 286, 289. Π. Τριανταφυλλίδου Οἱ Φυγάδες, σ. 121.

2.

Ἐθανάσιος ὁ Δαιμονοκαταλύτης.

Ἐν τοῖς νεωτέροις καταλόγοις τῶν μητροπολιτῶν Τραπεζοῦντος ἀναφέρεται μεταξύ ἄλλων καὶ εἰς Ἐθανάσιος Δαιμονοκαταλύτης ὡς χρηματίσας ἀρχιερεὺς μεταξύ τῶν ἐτῶν 1600—1608¹, καὶ λέγεται περὶ τούτου ὅτι εἶναι συντάκτης ἱστορίας τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς μονῆς Σουμελαῖ, ὅτι τὰ ἀρχιερατικά αὐτοῦ ἄμφια σφύζονται ἐν τῷ καθολικῷ ναῷ τῆς μητροπόλεως Τραπεζοῦντος, ὅτι τὸ δαιμονοκαταλύτης ἐπίθετον ἐκτῆσατο «ἐνεκα θαύματος ἐκδιώξεως δαιμόνων», καὶ τέλος ὅτι περιάδεται ἐν Τραπεζοῦντι φήμη περὶ τοῦ Ἐθανασίου ὡς περὶ ἀνδρὸς ἀγίου καὶ φιλοξένου εἰς τὸ ἔπακρον»².

Αἱ σημεριναὶ περὶ Ἐθανασίου τραπεζουντιακαὶ φῆμαι ἔχουσι ὑπόστασιν ἱστορικὴν, ὅ τι δὲ περὶ τῆς ἐν ἀρχαῖς τοῦ 17-ου αἰῶνος ἀκμῆς αὐτοῦ λέγεται, πηγάζει ἐκ συγγραφῆς τοῦ 18-ου αἰῶνος, τοῦ ἀρχιμανδρίτου Παρθενίου Μεταξοπούλου, ὅστις εἶναι συνθέτης «Ἱστορικοῦ τῆς πόλεως Τραπεζοῦντος καὶ τῶν βασιλέων αὐτῆς», προμηθευτῆς δὲ καὶ ὑλικῷ ἀγιολογικῷ εἰς τὸν ἐν Τρανσιλβανίᾳ διαμένοντα ἔτει 1770-ῷ Νεοφύτῳ Κασοκαλυβίτην, πρὸς σύνταξιν βιβλίου περὶ τῆς μονῆς Σουμελαῖ³. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐξέδωκεν αὐτὸς ὁ Μεταξόπουλος, προσθεὶς εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ καὶ τὸ τραπεζουντιακὸν αὐτοῦ χρονικόν. Ὁ πρόλογος φέρει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Νεοφύτου. Ἐν τούτῳ λοιπὸν μνημονεύονται ὡς συντάκται ἱστοριῶν τῆς μονῆς τοῦ Σουμελαῖ μεταξύ ἄλλων Ἐθανάσιος πρόεδρος Τραπεζοῦντος, «ὡ τῷ πικλῆν Δαιμονοκαταλύτης», Ἀκάκιος Σαββαίτης καὶ Νικόδημος ἐκ Φάσιδος τῆς Κολχίδος· τεμάχια δὲ ἢ χρήσεις ἐκ τῶν συγγραφῶν τούτων ὑπάρχουσι πολλὰ τοῦ βιβλίου, ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Νεοφύτου καὶ τοῦ Παρθενίου· ἀλλ' ἀτυχῶς πάντα ταῦτα συνδέονται μεθ' ἱστοριῶν ὑπόπτων, αἵτινες βασανίζονται χρονικῶς καὶ ἱστορικῶς ἀποδεικνύουσι τὰς συγγραφὰς Ἐθανασίου καὶ λοιπῶν ἢ φαντασιώδεις ἢ μεστὰς μὲν μύθων, ἀλλὰ ψευδεπιγράφους.

1) Πρβλ. Τρύφωνος Εὐαγγελίδου Ἱστορίαν τῆς Ποντικῆς Τραπεζοῦντος. Ἐν Ὁδησσῷ 1898, σ. 206.

2) Σ. Ἰωαννίδου Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος, σ. 149—150. Ἐπαμεινώνδου Θ. Κυριακίδου Βιογραφίαι τῶν ἐκ Τραπεζοῦντος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρις ἡμῶν ἀκμασάντων λογίων, σ. 58.

3) Ἡ θεία καὶ ἱερὰ ἀκολουθία τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου τῶν ἐξ Ἀθηνῶν κτλ. Ἐν Λειψία, 1775, σ. α', 55—68.

Ὁ ἐν ἁγίοις Ἀθανάσιος ὁ Δαιμονοκαταλύτης δὲν ἔζη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17-ου αἰῶνος, ἀλλ' ἐν τῷ δευτέρῳ ἡμίσει τοῦ ἐνάτου αἰῶνος. Περὶ τούτου ἔχομεν μαρτυρίαν σαφῆ ἐκ τραπεζουντίου συγγραφέως ἀξιοπίστου τοῦ 14-ου αἰῶνος, τοῦ Ἰωσήφ μητροπολίτου Τραπεζοῦντος, τοῦ Λαζαροπούλου, ὅστις ἐν τῷ περὶ γενεθλίου ἡμέρας τοῦ μεγαλομάρτυρος Εὐγενίου λόγῳ αὐτοῦ ῥητῶς λέγει, ὅτι ὁ «ἐν ἁγίοις» Ἀθανάσιος ὁ Δαιμονοκαταλύτης ἦτον ἀρχιερεὺς Τραπεζοῦντος ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Μακεδό- νος, ἄρα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 867—886· λέγει δὲ αὐτὸν ὁ Ἰωσήφ καὶ σοφὸν καὶ μέγαν καὶ περιβόητον ἐν θαύμασιν ¹⁾. Ἐκτενεστέρας δὲ περὶ τοῦ Ἀθα- νασίου λεπτομερείας ποριζόμεθα ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν μνημονευθείσης ἀνωτέρω ἁσματικῆς ἀκολουθίας, τῆς ἐν τῷ κώδικι τοῦ Δομνηνοῦ, ἰδίᾳ δ' ἐκ τοῦ ἐν αὐτῷ λειτουργικοῦ συναξαρίου, ὅπερ ἀνέκδοτον ὄν ἔχει μὲν τινὰς ἐν ἑαυτῷ περιέργους ἀσυνταξίας, ὅμως δὲ οὔτε παλαιότερον οὔτε νεώτερον φαίνεται ὄν τοῦ 14-ου ἢ τοῦ 15-ου αἰῶνος. Ἐν τῷ συναξαρίῳ τούτῳ λέ- γεται ὅτι τὸν Ἀθανάσιον ἐχειροτόνησε μητροπολίτην ὁ πατριάρχης Μεθό- διος, ἄρα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 843—847, ἤκμαζε δὲ ὡς τοιοῦτος, κατὰ τὸν Ἰωσήφ Λαζαρόπουλον, καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς βασιλείας τοῦ Μακεδό- νος Βασιλείου. Οὕτως ἐκ δύο πηγῶν ὁ Ἀθανάσιος φαίνεται βέβαιος μητροπο- λίτης τοῦ ἐνάτου αἰῶνος· ὅθεν εὐλόγον εἶναι νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ἐν τῷ συ- ναξαρίῳ ἐπεισόδιον περὶ θυγατρὸς βασιλέως τινὸς καλουμένου «μικροῦ Θε- οδοσίου» εἶναι παραδιωρθωμένον ὑπὸ χειρὸς νεωτέρας. Φαίνεται δηλαδὴ ὅτι ἐν τῷ πρωτοτύπῳ τοῦ συναξαρίου θὰ ἐγένετο λόγος περὶ θυγατρὸς «τοῦ μικροῦ Θεοφίλου», οὗ τὸ ὄνομα ἤχει δυσἀρέστως εἰς τοὺς εἰκονοφίλους. Τὸ κείμενον τοῦ περιέργου τούτου συναξαρίου ἔχει κατὰ λέξιν οὕτως:

Συναξάριον εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν

Ἀθανάσιον τὸν θαυματουργόν, γεγονότα ἀρχιεπίσκοπον τῆς Τραπεζοῦντος.

Οὗτος ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν Ἀθανάσιος ταύτην ἔσχε πατρίδα τὴν Τρα- πεζοῦντα, ἧς ἐγένετο καὶ πατήρ· εὐτύχησε δὲ γεννηθῶρων θεοσεβῶν καὶ ὀλως ζώντων Θεῶ καὶ σεμνὸν κεκτημένων τὸν βίον καὶ ὄντως θεάρεστον. Οὗτος ἐκ βρέφους τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ ἁγίου Φωκᾶ τοῦ Διάπλου παρε- δόθη (καὶ) καλῶς νηπιόθεν τὸν τῆς ἀσκήσεως δρόμον διήνησε. Νικηφόρου δὲ τοῦ αἰδίδιμου τὸ τνηκαῦτα τοὺς τῆς μητροπόλεως Τραπεζοῦντος οἰακας

1) Fontes historiae imperii Trapezuntini, τ. 1, σ. 53, 57, 58.

ἐπιλημμένου, φοιτᾷ πρὸς αὐτόν ὁ ὄσιος καὶ στόμα γίνεται τοῦ ἀρχιερέως καὶ χεὶρ αὐτός καὶ λέγων καὶ γράφων ὅσα περ ἂν ὁ καιρὸς καὶ ἡ χρεία ἀπῆται· ὅθεν καὶ πρὸς κληρὸν ἐγκαταλέγεται· εἶτα καὶ τὸ εὐαγὲς μοναστήριον Φωκᾶ τοῦ ἱερομάρτυρος ἀρχὴν ἐλάμβανε, καὶ δὴ νεύσει Θεοῦ τὸν ἱερὸν ἄνδρα τοῦτον ἠγούμενον ὁ κρατῶν ἐν αὐτῷ προχειρίζεται. Ἐπεὶ δὲ καλῶς εἶχε τὰ κατ' αὐτόν, πάντας ῥυθμίζει πρὸς ἀρετὴν· φθανούσης δὲ τῆς φήμης τῶν τοιούτων κατορθωμάτων αὐτοῦ καὶ θαυμάτων ἀπανταχοῦ, οὐδὲ γὰρ δύναται ἐπάνω ὄρους κρυβῆναι πόλις ποτέ^{1**}. Ὅμως ἐκ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ ὀλίγα ἐπιμνησθήσομαι.

Ἡ σεβασμία μονὴ τοῦ ἱερομάρτυρος Φωκᾶ προάστειον κατέχει τὸ λεγόμενον Τζαμπούρου, ἐν ᾧ καὶ σιδήρος ἐγένετο ἐκεῖσε καὶ ἐκομίζετο πρὸς τὴν μονὴν κατ' ἔτος². ὄνπερ τις μοναχὸς σταλείς πρὸς τὸ λαβεῖν τὸν τοιοῦτον σιδήρον, καὶ δὴ λαβὼν τοῦτον ἐπέδηκεν αὐτόν γυναικὶ οὔσῃ ἐγκύῳ, τοῦ κομίσαι τοῦτον πρὸς τὴν μονὴν· ἡ δὲ γυνὴ βαρυνθεῖσα καὶ κοπιῶσα ὑπὸ τοῦ σιδήρου κῶφία ἀπέριψε τὸ βρέφος ἀτελὲς κύημα. Ὅπερ ὁ ἅγιος θεασάμενος καὶ λίαν ἀγανακτήσας κατὰ τοῦ μοναχοῦ ἀπεφίηνατο οὕτως· «Μηκέτι σιδήρος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Θεοῦ μου γενήσεται ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ». Καὶ εὐθύς ὁ λόγος εἰς ἔργον ἐγένετο ἕως τῆς σήμερον.

Χάριν δὲ ἔλαβεν ἐκ Θεοῦ τοῦ διώκειν τὰ πονηρὰ πνεύματα λόγῳ καὶ μόνῳ. Τῆς θυγατρὸς γὰρ τοῦ βασιλέως τοῦ μικροῦ Θεοδοσίου δαιμονίῳ πονηρῷ συσχεθείσης καὶ μεγάλη τῇ φωνῇ ἐπιβωμμένης, ὡς «Οὐκ ἐξέρχεται τὸ δαιμόνιον ἐξ ἐμοῦ, εἰ μὴ ὁ Ἄθανάσιος, ὁ τὴν μονὴν κατέχων τοῦ ἁγίου Φωκᾶ ἐν Τραπεζοῦντι, ἔλθῃ». Ὅπερ ὁ πατὴρ αὐτῆς ἀκούσας, παρευθὺς τριήρη στείλας, ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτόν μεταστέλλεται· ὄντινα θεασάμενος ὁ βασιλεὺς σὺν τῇ βασιλίσῃ πρὸ ποδῶν αὐτοῦ ἐκυλινδοῦτο ἐξαιτούμενος τῆς παρ' αὐτοῦ τυχεῖν βοθηείας. Ὅς καὶ προσελθὼν τῇ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῇ εὐχῇ συνεργῶ χρησάμενος, τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο δαιμόνιον ἀπεδίωξε· λέγεται γὰρ ὡς κύνα μέλανα ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς τὸν δαίμονα ἐξελθόντα. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πάμπολλα θαύματα ἐν τῇ βασιλευσούσῃ τῶν πόλεων ἐπεδείξατο.

Χειροτονηθεὶς δὲ παρὰ τοῦ τότε πατριαρχοῦντος ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεθοδίου Τραπεζοῦντος ἀρχιεπίσκοπος προτροπῇ βασιλικῇ καὶ ψήφῳ κοινῇ πάσης τῆς συγκλήτου καὶ τῆς συνόδου, δωρεὰς τε καὶ χρήματα ὁ βασιλεὺς δούς τῷ ἁγίῳ εἰς Τραπεζοῦντα πάλιν ἐξέπεμψε μετὰ πολλῆς τῆς

1) Πρὸς Ματθ. ε', 14.

2) Περὶ τῆς τοποθεσίας τῆς μονῆς ὄρα Σ. Ἰωαννίδου Ἱστορ. καὶ στατιστ. Τραπεζοῦντος, σ. 239.

τιμῆς, τιμηθεῖσαν δι' αὐτόν ἐξ ἐπισκοπῆς εἰς μητρόπολιν. Εἰς δὲ τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον ἀναβάς καὶ τὴν ἀρχὴν εἰληφώς, οὐ μᾶλλον αὐτὸς ἐκοσμήθη τῷ θρόνῳ ἢ τὸν θρόνον ἐκόσμησε, φιλοξενίαις καὶ πτωχοτροφίαις διόλου χρώμενος, καὶ διδάσκων ὁσημέραι τὰ θεῖα λόγια καὶ μεταστρέφων τοὺς ἀπίστους πρὸς ἐπίγνωσιν οὐ διέλιπέ ποτε τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ ἐπιμελείᾳ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Φωκᾶ (ὄστις καὶ πλεῖστα κτήματα καὶ προάστια ὠνησάμενος κατέθετο ἐν αὐτῇ), οὔτε ποτὲ ἐξερχόμενος ἐξ αὐτῆς, εἰ μὴ Σαββάτω καὶ Κυριακῇ ἐρχόμενος ἐν τῇ αὐτοῦ καθολικῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ.

Οὕτω γὰρ φιλοθέως καὶ ὀσίως τὸν βίον διαπρέψας, πρὸς Κύριον ἐξεδήμησε· τὸ δὲ τούτου καθαρώτατον καὶ ἅγιον σκῆνος κατετέθη ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Φωκᾶ, ὅπου καὶ τὸν ἀσκητικὸν βίον ὁ ἅγιος ἐξετέλεσεν, ἐκ βάρων αὐτῶν ἀνεγεροθέντος τοῦ ναοῦ καὶ οἰκοδομηθέντος ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου (ὑστερον δὲ μετεκλήθη εἰς ὄνομα τοῦ Ἀθανασίου)· κατετέθη δὲ ἐκεῖσε, τοῦ ὀσίου τοῦτο ἐντεταλμένου. Καὶ ὑστερον, καταδρομῆς τῶν Ἀγαρηνῶν γεγонуίας, ἔσωθεν αὐτοῦ τοῦ περιτειχίσματος Τραπεζοῦντος μετεκομίσθη τούτου τὸ λείψανον, κατατεθὲν ἐν τῷ ναῷ τῷ πανσέπτῳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ καὶ κατακείμενον πολλὰς καὶ ἀπίρους τὰς ἰάσεις ἐπιτελεῖ.

Λέγεται δὲ ὡς ὅτι δράκων τις ἐμφωλεύων ἐν τῷ μεγάλῳ κάμπῳ καὶ πάμπολλα δεινὰ τοῖς ἐκεῖσε ὀδεύουσιν ἐργαζόμενος, πολλάκις καὶ ἀνθρώπους κατήσθιεν· ἐν δὲ τῇ ἀνακομιδῇ ἰδὼν ὁ δράκων τὸ λείψανον ὤρμησε τοῦ ἐλθεῖν ἐπ' αὐτό· ὅπερ ἀφέντες, τὸ τοῦ ἁγίου δηλαδὴ λείψανον, πάντες ἔφυγον· ὁ δὲ ἅγιος τὴν νεκρὰν χεῖρα ἐκτείνας, μᾶλλον δὲ ζῶσαν, καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ ἰσημείωμα ἐπὶ τὸ θηρίον ποιήσας, εὐθέως νεκρὸν αὐτὸ ἀπέδειξεν.

Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ κῦρ Μανουὴλ γυνὴ τις τοῦ ἀμνηρᾶ Σεβαστείας δαιμονίῳ πονηρῷ συσχεθεῖσα, ταύτην πρὸς τὸν βασιλέα ἐξέπεμψεν, ἵνα ἰάσεως τύχῃ διὰ εὐχῆς τῶν χριστιανῶν· ὁ δὲ βασιλεὺς μετακαλεσάμενος τὸν τότε ἀρχιερέα Δαβίδ παρέδωκε τὴν δαιμονιώσαν γυναῖκα πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ θειότατος ἐκεῖνος ἀρχιερεὺς ἐπάρας αὐτήν, πρὸς τὴν μνήν τοῦ ἁγίου Φωκᾶ ἐλθὼν, καὶ ἐν τῇ σορῷ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ὀλονύκτιον εὐχὴν ποιήσας ἐξέλασε τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξ αὐτῆς, καὶ οὐ παύεται χάριτι Θεοῦ ἕως τῆς σήμερον τὰς ἰάσεις ἐπιτελῶν ὁ τοιοῦτος θεῖος ναός. Ταῖς αὐτοῦ πρεσβείαις, ὁ Θεός, ἐλέησον ἡμᾶς.

3.

Βασίλειος μητροπολίτης Τραπεζοῦντος.

Ὁ Σάββας Ἰωαννίδης ἐν τῇ Ἱστορίᾳ καὶ στατιστικῇ Τραπεζοῦντος ἀναγράφει πρῶτον μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν αὐτῆς μητροπολίτην ἀόριστόν τινα Βασίλειον ¹⁾, οὗ τὸ ὄνομα παρέλαβεν ἐκ νεωτέρων ἴσως διπτύχων τῆς μητροπόλεως Τραπεζοῦντος, ἐν οἷς δ' ἀπαριθμῶνται κατὰ τὸ σύνηδες ἀχρονολόγητοι ἡγιασμένοι τῆς μητροπόλεως ταύτης ἀρχιερεῖς, ὧν δηλαδὴ ἡ μνήμη καὶ δι' ἀγιότητα καὶ δι' ἔργα καλὰ μένει κατὰ παράδοσιν στερεὰ παρὰ τοῖς Τραπεζουντίαις. Τὸν Βασίλειον τοῦτον ὁ Ἄνθιμος Ἀλεξούδης, βασιζόμενος εἰς μόνην τὴν ἀμάρτυρον τοῦ Ἰωαννίδου μνείαν, ὠρίσε μητροπολίτην Τραπεζοῦντος ἐν τῷ 1465-ῳ ἔτει ²⁾. δέον ὅμως νὰ ταυτίσωμεν αὐτὸν πρὸς ἓνα καὶ μόνον γνωστὸν ἄχρι τοῦδε ὀμώνυμον Τραπεζοῦντος ἀρχιερέα, οὗ τὸ ὄνομα ἀπεκάλυψαν ἔτει 1877-ῳ δύο ἐπιγραφαὶ εὐρεθεῖσαι ἐν τῷ ναῷ τῆς Χρυσοκεφάλου ³⁾, τῆς μιᾶς αὐτῶν φερούσης καὶ τὸ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔτος 6422, ὅπερ συμπίπτει μετὰξὺ τῶν ἐτῶν 913—914. Ἐξ ἡ λοιπὸν ὁ Βασίλειος ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου 7-ου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ πατριάρχου Νικολάου τοῦ Μυστικοῦ.

Εἰς τὸν Βασίλειον τοῦτον, ἐν τοῖς ἀγίοις κατειλεγμένον τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Ἐκκλησίας, ἐσώθη ἐξ ἀντιγράφου ἐν τῷ κώδικι τοῦ Δομνηνοῦ παλαιὰ ἀσματικὴ μετὰ συναξαρίου ἀκολουθία ψαλλομένη τῇ 20-ῇ τοῦ μηνός Ὀκτωβρίου· καθ' ἐν δὲ τροπάριον αὐτῆς ὁ ποιητὴς λέγει πρὸς τὸν Βασίλειον· «Σῆτον λαβῶν χερσὶν ἰδίαις * καὶ εἰς ἄλευρον λεπτύνας *, εἶτα ἄρτον μετὰ ζύμης τελῶν *, Θεῷ τῶν ὄλων σπεύδων ἱερουργεῖν * ἐζήτησας ἀπελέγξαι συκοφάντας * ἄφνω δ' εὐθὺς οἱ συκοφάνται * οἱ τρισάθλιοι ἀνάρπαστοι ἀέρι * γεγονότες δεινῶς * ἀπώλοντο (ὀμίχλη) ζοφώδει *, ἐν Καυκασίοις ὄρεσιν *, ὡς ὁ λόγος *, ἐκριφέντες». Τοῦ θαύματος τούτου διήγησις ἐν τῷ συναξαρίῳ τῆς ἀκολουθίας περιέχεται συντεταγμένη ἐν οἷς χρόνοις ἡ Τραπεζοῦς ἦτο πρωτεύουσα βασιλείας, καὶ κατὰ τὸ ἡμέτερον ἀπόγραφον ἔχει κατὰ λέξιν οὕτω ⁴⁾:

1) Σ. Ἰωαννίδου Ἱστορία σ. 154.

2) Πρβλ. Τρ. Εὐαγγελίδου Ἱστορ. τῆς Ποντικῆς Τραπεζοῦντος, σ. 206.

3) G. Millet ἐν τῷ Bulletin de corresp. hellénique, τ. 19, σ. 422—423.

4) Πρβλ. Ἐπαμ. Θ. Κυριακίδου βιογραφίῳ σ. 118—120.

«Φεῦ, ὡς δεινὸν πάνυ πέφυκεν ἡ ἁμαρτία· ἅπαξ γὰρ ταύτην τις κακῶς ἐργασάμενος, θρίαμβος τῷ κόσμῳ αἰέποτε γίνεται σὺν τῷ κολάσει αἰωνίως μέλλειν ἐκεῖσε βληθῆσεσθαι· ὥσπερ αὔθις ὁ τὸ καλὸν ἐργασάμενος καὶ τὴν κατὰ Θεὸν τελείως βιοὺς σὺν τῷ μετέχειν ἀρρήτου τῆς ἄνω αὐτὸν ἀπολαύσεως ἐξόχως ὠδε καὶ παρὰ πάντων ταῖς εὐφημίαις ἀπαύστως οὗτος δοξάζεται. Τὸν γὰρ ἐπὶ γῆς ἄγγελον, τὸν κατ' ἡμᾶς ἄλλον Μωσῆα τοῖς ἔργοις γενόμενον Βασιλείον, τὸν τῆς βασιλίδος ταύτης καὶ ἡμετέρας, τῆς Τραπεζοῦντος φημί, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τοῦ Χριστοῦ θύτην καὶ ἀρχιποιμένα, οἳά περ μαθητὴν ὄντα γνήσιον ἀποστολικῶς καὶ αὐτόν, ἄκρως τὰ διδασκάλου τοῖς ἅπασιν ἐκμιμούμενον, φθόνῳ παρὰ τῶν αὐτοῦ, ἄνω τοῦ ἀρχεκάκου τοῦτο δημιουργήσαντος, δεινῶς συκοφαντεῖσθαι (οἴμοι) συνέβη. Οἱ δὲ τὸ δρᾶμα πλασάμενοι Καννῖται τῇ προσηγορίᾳ, ὡς ὁ λόγος, ἐκέκληντο, τὸν ἀπαθῆ ὄλως πάθει τοιοῦτῳ οἱ ἄθλιοι, καὶ ταῦτα τρόφιμοι Ἐκκλησίας τυγχάνοντες, καθυβρίσαι θελήσαντες· οἱ καὶ γυναικὸς ἐμβαδίῳ τὸ γνῶρισμα βεβαιώσαντες, τοῦτον ἐκάστοτε λάθρα τῇ ἐχούσῃ μαινεσθαι ἔφασκον. Τὴν ὕβριν οὖν αὐτὸς οὐχ ἑαυτῷ κείσθαι μόνον κατὰ τὸ εἰκὸς λογιζόμενος, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀγία καὶ σεπτῇ Ἐκκλησίᾳ, οὔμενον οὐδ' ὄλως τοῦθ' ὁ γεννάδας φέρειν ἄξιον ἔκρινεν· ἀλλὰ Θεῷ τὸ πᾶν τεδεικῶς, ὃς ἐρευνᾶν καρδίας ἐπίσταται, τὴν μυστικὴν τελέσων ἤκεν ἱεροτελεστίαν ὡς σύνηθες. Οὐπὼ πέρασ εἶχεν αὐτῷ τὸ λειτούργημα, καὶ εὐρέθησαν ἅμα οἱ συκοφάνται καθήμενοι συλλήβδην εὐθύς ὀμίχλῃ ζοφῶδει ** ὑφ' ὄσωνδῆτινων ἀφανῶς (ὦ τῶν θαυμασίων σου, Κύριε) αἰθρῶς ἄρδην ἐξαπίνης ἀπώλοντο. Τί ἂν ἄλλο θέλοι τις δεῖξαι τῶν τοῦ ἀνδρὸς εἰς ἐγκώμιον τούτου κρεῖττον εἶναι ἢ μεῖζον γνῶρισμα; Γραμμὴ φασὶ μία τὸν γεωμέτρην καὶ πλοῦς εἰς τὸν θαλάττιον· ἐξ ἐνὸς γὰρ οἶος ἦν κἂν τοῖς ἄλλοις γνωρίζεται. Ἐλλείπεται δ' ὅμως τῶν τοῦ Μωσῆως ἔργων μὴ εἶναι καὶ τοῦτο ἐφάμιλλον, ὃ περὶ Δαθᾶν καὶ Ἀβειρῶν καὶ τοὺς ὁμοίους ἐκείνοις ὁ θεόπτῃς εἰργάσατο; Ἐγωγ' οὖν οἴμαι μὴ ἂν ποτε τοιοῦτόν τι τῷ συμπαθεστάτῳ συνέβη παραχθῆσεσθαι πῶποτε, οὐκ ἐν ἀνθρώποις μόνον, ἀλλ' οὐδ' ἐν ζῴοις ἀλόγοις, εἰ μὴ πρὸς διόρθωσιν καὶ παιδαγωγίαν ἡμετέραν τοῦτο ἐγένετο. Ἐμοὶ μὲν οὖν ὡς ἐνῆν δι' ὀλίγων τὸ θαῦμα ἐξήτασται, ὑμῖν δὲ τοῖς ἀκούουσι λείπεται τὸ ὡς ἐχέφρονας ἀκριβέστερον ζητεῖν τὰ λεγόμενα εἴτε οὕτως ἔχει ὡς λέλεκται, εἴτε μὴ· τὸ δὲ θαῦμα ἐξ ἐκείνου καὶ εἰσέτι κηρύττεται εἰς δόξαν τοῦ τὰ τοιαῦτα θαυμάσια τοῖς ἐπιβρωμένοις αὐτὸν ἐργασαμένου τῶν ὄλων Θεοῦ, ἅμα δὲ καὶ τοῦ οἰκείου αὐτοῦ θεράποντος θείου ἱεράρχου καὶ ποιμένος ἡμῶν, ὃς καὶ πρεσβεύει ἀπαύστως εἰς τὸ σωθῆναι ἡμᾶς».

4.

Μητροπολίται Τραπεζοῦντος.

Ὁ Le Quien ἀναγράφει ὅσους ἐκ βεβαίων ἀνεῦρε μαρτυριῶν ἄχρι τῆς ἐποχῆς του ἐπισκόπου καὶ μητροπολίτας Τραπεζοῦντος, ἐν συνόλῳ δεκαοκτῶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 325 μέχρι τοῦ ἔτους 1721 ¹. τούτων δὲ τὸν κατάλογον ἐπηύξησαν ὕστερον αἱ ἔρευναὶ τοῦ Fallmerayer διὰ τῆς μελέτης διαφόρων κειμένων καὶ τοῦ χρονικοῦ Παναρέτου ². Ἄλλων τινῶν πάλιν τὰ ὀνόματα ἐφάνερωσεν ὁ Σάββας Ἰωαννίδης ³, ὁ δὲ Ἄνθιμος Ἀλεξούδης τοὺς μέχρις ἔτους 1889 ἀρχιερεῖς Τραπεζοῦντος ἀνεβίβασεν εἰς ἑβδομήκοντα ⁴. Τὸν κατάλογον αὐτοῦ συνεπλήρωσεν ὕστερον ὁ Τρύφων Εὐαγγελίδης, καὶ οὕτως ἔχομεν ἤδη σειρὰν ἑβδομήκοντα καὶ πέντε ἀρχιερέων ⁵.

Πρέπει ὁμως νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἡ σειρὰ τῶν ἀρχιερέων τούτων ὡς ἔχει σήμερον ἐν τοῖς δυοῖς νεωτέροις καταλόγοις εἶναι πλημμελεστάτη, ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ ἐπηυξημένη δι' ἀνυπάρκτων ἀρχιερέων. Οὕτως ἐν τῷ 216-ῳ ἔτει ἀναγράφεται ὡς ἐπίσκοπος ὁ γνωστός μόνον ὡς μεγαλομάρτυς Εὐγένιος. Μεταξὺ δὲ 4-ου καὶ 6-ου αἰῶνος ἀπαριθμοῦνται τρεῖς διάφοροι Ἄνθιμοι, ἐνῶ κατὰ τὰς πρωτοτύπους πηγὰς δύο μόνον Ἄνθιμοι εἶναι γνωστοί. Ἐν τῷ 6-ῳ πάλιν αἰῶνι ἀναγράφονται ἀρχιερεῖς Νικηφόρος καὶ Ἀθανάσιος, ἀμφότεροι φαντασιώδεις, ἀλλὰ πραγματικοὶ ἐν τῷ 9-ῳ μόνον αἰῶνι ⁶. Ἐκ τούτου δῆλον ὅτι ἔρευνα προσεκτικὴ τὸν ἡδὴ μέγαν ἀριθμὸν ἀρχιερέων Τραπεζοῦντος δύναται νὰ σμικρύνῃ ἱκανῶς· ἀλλὰ τοῦτο θὰ κατορθωθῇ ὁπότεν ἐξελεγχθῇ ἡ αὐθεντία τῶν πηγῶν τοῦ Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, ἃς ὁ Εὐαγγελίδης δὲν εἶχε, φαίνεται, καιρὸν νὰ ἴδῃ ἐκ τοῦ πλησίον. Παρατίθενται λοιπὸν ἐνταῦθα ὀλίγα τινὲς μόνον καὶ πρόχειροι παρατηρήσεις καὶ προσθήκαι εἰς τοὺς δύο τελευταίους καταλόγους μητροπολιτῶν Τραπεζοῦντος.

Κατὰ τοὺς καταλόγους Ἀνθίμου καὶ Εὐαγγελίδου ἀγνοοῦνται μητροπολίται Τραπεζοῦντος μεταξὺ τοῦ 9-ου καὶ τοῦ 10-ου αἰῶνος, ἀλλὰ δέον ἐνταῦθα νὰ προστεθῶσιν οἱ ἑξῆς.

1) Νικηφόρος, γνωστός μόνον ἐκ τοῦ συναξαρίου Ἀθανασίου τοῦ

1) Le Quien, Oriens christianus, τ. 1, σ. 509—514.

2) J. Ph. Fallmerayer, Gesch. des Kaiserthums von Trapezunt. München 1827, σ. 339—354.

3) Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος, σ. 43 καὶ 153.

4) Ἐν τῇ ἐφημερίδι Νεολόγος. Ἐχω ὑπ' ὄψει χειρόγραφον ἀντίγραφον, ἐν ᾧ δὲν σημειοῦται ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ ἔτος τῆς ἐφημερίδος.

5) Τρ. Εὐαγγελίδης ἐν τῇ Ἱστορία τῆς Τραπεζοῦντος, σ. 202—208

6) Τὸν Εὐγένιον, Νικηφόρον καὶ Ἀθανάσιον ἀναγράφουσιν οἱ κατάλογοι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰδήσεων τοῦ Ἰωαννίδου.

Δαιμονοκαταλύτου, ἀκμάσας δὲ πιθανῶς μεταξύ τῶν ἐτῶν 820—829, ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ δευτέρου.

2) Ἀθανάσιος 1-ος ὁ Δαιμονοκαταλύτης, ὅστις ἐκ συγχύσεως ἐδιχάσθη ἐν τοῖς καταλόγοις καὶ ἀναγράφεται ἐν μὲν τῷ 5-ῳ ἢ 6-ῳ αἰῶνι ὡς Ἀθανάσιος 1-ος, περὶ δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17-ου αἰῶνος ὡς Ἀθανάσιος 2-ος. Τὸν Ἀθανάσιον ἐχειροτόνησε κατὰ τὸ συναξάριόν του ὁ πατριάρχης Μεθόδιος, κατὰ δὲ τὸν Λαζαρόπουλον ἤκμαζε καὶ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος. Κυμαίνεται λοιπὸν ἢ ἐν Τραπεζοῦντι ἀρχιερατεία του μεταξύ τῶν ἐτῶν 843—886.

3) Βασίλειος ἐν ἔτει 914. Ὅρα ἀνωτέρω § 3.

Ὁ Τρύφων Εὐαγγελίδης ἀναγράφει μητροπολίτην Στέφανον τὸν Σκυλίτζην μεταξύ τῶν ἐτῶν 1118—1165. Τοῦτο διορθωτέον εἰς 1126—1140 ἢ 1141. Ὅρα τὰς παρατηρήσεις τοῦ Louis Petit, *Извѣстiя русскаго археол. Института въ Константинополѣ. Софiя 1902, τ. 8, σ. 1—14.*

Μεταξὺ τῶν ἀρχιερέων τοῦ 13-ου αἰῶνος προσθετός ὁ ἀνωτέρω (§ 2) ἐν τῷ συναξαρίῳ τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου μνημονευόμενος Δαβὶδ ἐν ἡμέραις τοῦ αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος Μανουήλ· ὅπου νοητέος, ὡς ἐγὼ ὑποδέτω, ὁ 1-ος Μανουήλ (1241—1263), οὐχὶ δὲ ὁ 2-ος ἢ ὁ 3-ος.

Κατὰ τοὺς καταλόγους Ἀνθίμου καὶ Εὐαγγελίδου ἀναγράφεται εἰς Βαρνάβας ἔτει 1340-ῳ, καὶ γινώσκεται οὗτος ἐκ τοῦ Λιβαδηνοῦ, ὅστις λέγει αὐτὸν ἀκμάζοντα πρὸ τοῦ διαδόχου του Γρηγορίου¹, καὶ ἐπειδὴ τὸν Γρηγόριον τοῦτον παριστᾷ μητροπολίτην ἐπὶ αὐτοκράτορος Βασιλείου 1-ου τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ, ἦτοι μεταξύ τῶν ἐτῶν 1333—1340, ἀναγκαίως ἔχει ὁ Βαρνάβας νὰ ἤκμαζεν ὡς ἀρχιερεὺς πρὸ τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος. Ἐγὼ τοῦλάχιστον εὔρον τὸν Βαρνάβαν ὡς ἀρχιερέα Τραπεζοῦντος ἐν τῷ 1311-ῳ ἔτει. Ὅρα κώδ. ὑπ' ἀριθ. 1 ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Τραπεζοῦντος. Νομοκάνων χειρόγραφος, σελὶς *αρσα'*, ὅπου ὁ καλλιγράφος δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων λέγει ταῦτα· «† Προτροπὴ καὶ εὐχὴ τοῦ πανιερωτάτου μου αὐθέντου καὶ δεσπότη μητροπολίτου Τραπεζοῦντος καὶ υπερτίμου κυροῦ Βαρνάβα, εἴληφε τέρμα τὸ παρὸν νομοκάνονον», κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα, τῆς ἐννάτης ἰνδικτιῶνος· τοῦ ρωιθ' ἔτους, διὰ χειρὸς τοῦ ἐν μοναχοῖς τληπαθοῦς καὶ ἀχρείου, Κοσμᾶ ἱερομονάχου».

Κατὰ τοὺς καταλόγους Ἀνθίμου καὶ Εὐαγγελίδου ἔτει 1340-ῳ ἀρχιερατεύει εἰς Ἀκάκιος. Τοῦτον ἀναφέρει ἄνευ χρονολογίας ὁ Λιβαδηνὸς (Περιηγ. σ. 31 ἐκδ. Παρανίκα) καὶ μετὰ χρονολογίας ὁ Πανάρετος, ὀρίζων μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1341-ου ἔτους (σ. 20 ἐκδ. Fallmerayer). Πρὸς αὐτὸν

1) Μ. Παρανίκα, Σύμβολη εἰς τὴν τοῦ Πόντου ἱστορίαν. Ἀνδρέου Λιβαδηνοῦ περιήγησις. Ἐν Κ/πόλει 1874, σ. 2.

δὲ ἀναμφιβόλως ἀπευθύνεται τὸ ἐν Act. et. diplom. 2, σ. 199, πατριαρχικὸν γράμμα.

Εἰς τὸν μητροπολίτην Νήφωνα Πτερυγιωνίτην ὀρίζεται τὸ 1364-ον ἔτος ἐκ γνώσεως τοῦ χρονικοῦ Παναρέτου· ἀλλ' οὗτος ἀναφέρει αὐτὸν μὴν Ὀκτωβρίῳ τοῦ ἔτους 6872, ἐπομένως δὲ τῷ 1363-ῳ (Παναρέτου σ. 31 ἐκδ. Fallmerayer). Ἡ ἀρχιερατεία του εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ τοῦ 1351-ου ἔτους, ὅτε μὴν Αὐγούστῳ εὕρισκόμενος ἐν Κ/πόλει ὑπέγραψε τὸν συνοδικὸν τρίτον τόμον κατὰ τῆς Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου πλάνης. Ὅρα Πορφ. Успенскаго Истoрiя Αθoна. Часть III. СПб., 1892, σ. 779. Ὁ Νήφων κατὰ τὸν Πανάρετον (σ. 32) ἀπέθανε τῇ 19-ῃ Μαρτίου 1364.

Ἐν τοῖς καταλόγοις ἀναγράφεται ἔτι 1349-ῳ εἰς Ἴωσῆφ. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές. Πρόκειται περὶ τοῦ πρότερον καλουμένου Ἰωάννου Λαζαροπούλου, ὅστις γενόμενος ἀρχιερεὺς μετωνομάσθη Ἴωσῆφ· ἀλλ' ἡ ὡς ἀρχιερέως ἐκλογή αὐτοῦ ἐγένετο εὐθύς μετὰ τὴν ἐνταφὴν τοῦ κατὰ Μάρτιον 19 τοῦ ἔτους 1364 ἀποθανόντος ἀρχιερέως Νήφωνος· ἐπομένως ἐψηφίσθη κατὰ τὸν αὐτὸν μῆνα, κατ' ἀπρίλιον δὲ τοῦ ἔτ. 1365 ἔρχεται ἐκ Κ/πόλεως χειροτονημένος εἰς Τραπεζοῦντα, καὶ μὴν Ἰουλίῳ τοῦ 1368 καταφεύγει εἰς Κωνσταντινούπολιν (Παναρέτου χρον. σ. 32, 33 Fallmerayer) διάδοχος δὲ αὐτοῦ παρουσιάζεται οὐχὶ (ὡς παρὰ τῷ Εὐαγγελίδῃ) ὁ Νήφων ἢ ὁ Κωνσταντῖνος, ἀλλ' ὁ Θεοδόσιος μὴν Αὐγούστῳ τοῦ ἔτ. 1370. Ὁ Τραπεζοῦντος Ἴωσῆφ ἀναφέρεται ἀνωνύμως ἐν πατριαρχικοῖς ἐγγράφοις τῶν ἐτῶν 1364, 1365, 1368 (Acta Patriarch. τ. 1, σ. 459, 461, 471, 488, 498). Ἐκτενέστερον περὶ τοῦ Ἴωσῆφ πραγματεύομαι ἐν τῷ προλόγῳ τῶν ἐμῶν Fontes hist. imperii Trapezuntini τ. 1, σ. I—IV.

Ἐν τοῖς καταλόγοις προσθετός εἰς μητροπολίτης Ἀντώνιος, οὗ ἡ χειροτονία ἐγένετο ἐν Τραπεζοῦντι, πιθανῶς δὲ περὶ τὸ τέλος τοῦ 14-ου αἰῶνος. Ὅρα τὰ ἡμέτερα σημειώματα ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς Χρονικοῖς, 1898, τ. 5, σ. 679, § 3.

Προσθετός ὡσαύτως εἰς Συμεῶν ἔτι 1402-ῳ ἐλθὼν εἰς Τραπεζοῦντα ἐκ Κ/πόλεως. Ὅρα αὐτόθι σ. 680. Εἰς τὸν Συμεῶν ἴσως ἀποτείνεται τὸ ἐν Act. Patriarchatus (τ. 2, σ. 483) ἀχρονολόγητον γράμμα.

Ἐν τοῖς καταλόγοις Ἀνθίμου καὶ Εὐαγγελίδου καταγράφεται μετὰξὺ τῶν ἐτῶν 1410—1415 ὁ μητροπολίτης Θεόδουλος. Τοῦτον γνωρίζομεν μόνον ἐκ τοῦ παρὰ Lequien (τ. 1, σ. 512. Πρβλ. Н. Красносельцевъ, Свѣдѣнія о нѣкоторыхъ литургическихъ рукописяхъ Ватиканской Библиотеки. Казань 1885, σ. 39—42) αὐτογράφου του σημειώματος, ὅπου ὁ Θεόδουλος μὴν Αὐγούστῳ 1408 παριστᾷ ἑαυτὸν εὕρισκόμενον ἐν Μόσχᾳ ὡς «ποτὲ Τραπεζοῦντος» ἀρχιερέα· ἀλλ' ἔτι 1407, ὅτε

ἦλθεν ἐκ Κ/πολεως εἰς Νόβγοροδ, ἐπιτλοφορεῖτο μητροπολίτης Τραπεζοῦντος· ὡς δὲ εἰκάζει ὁ Κρασνοσέλτσεφ, ἡ ἀπὸ τοῦ θρόνου Τραπεζοῦντος παρ-
αίτησις τοῦ Θεοδούλου θὰ ἐγένετο ἐν Μόσχᾳ ἔτει 1408-φ.

Κατὰ τι σημείωμα ἐκ χειρογράφου μηνὶ Νοεμβρίῳ τοῦ ἔτους 6931, ἄρα ἔτ. 1422-φ, χειροτονεῖται μητροπολίτης εἰς ἀνώνυμος (ὄρα Μ. Ι. Γεδεών ἐν Ἑμερολογίῳ τῆς Ἀνατολῆς. Ἐν Κ/πόλει 1886, τ. 6, σ. 178). Τὸν ἀνώνυμον τοῦτον δυνάμεθα ἴσως νὰ ἀναγνωρίσωμεν ἐν τῷ ἀτόμῳ τοῦ μητροπολίτου Δοσιθέου, ὃν γινώσκομεν μόνον ἐξ ὧν λέγει ὁ Δημητρακόπουλος (Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις, σ. 5) καὶ ὃν ἐντεῦθεν παραλαβὼν ὁ Εὐαγγελίδης ἀνέγραψε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1415—1430.

Ἐκ τῶν καταλόγων δέον νὰ ἐξαιρεθῇ ὁ τοῦ ἔτους 1465 μητροπολίτης Βασίλειος ὡς ἀνύπαρκτος, ὁμοίως δὲ ὁ τῶν ἐτῶν 1469—1470 ἀνύπαρκτος μητροπολίτης Συμεών, διότι ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο γενόμενος πατριάρχης ποτὲ δὲν ἐχρημάτισεν ἀρχιερεὺς ἐν Τραπεζοῦντι.

Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1471—1472 μητροπολίτης ἦτον εἰς Παγκράτιος· ὄρα τὴν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκθέσει παλαιογραφικῶν ἐρευνῶν ἐν ἀρχαιολογ. παραρτ. Ἑλλ. Φιλολογ. Συλλόγου, τ. 17, σ. 17.

Προσθετός ἐν τοῖς καταλόγοις εἰς Γεράσιμος μητροπολίτης ἔτει 1506-φ. Ὅρα Bulletin de corresp. hellénique, τ. 20, σ. 500.

Ἡ χρονολογία τῶν ἐπομένων μητροπολιτῶν εἶναι συγκεχυμένη ἐν τοῖς αὐτοῖς καταλόγοις.

Μάξιμος. Τοῦτον οἱ κατάλογοι θέλουσι μητροπολίτην μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1594—1599, καὶ τοῦτο ἀνευ ἀποδείξεως· ἐγὼ δὲ γινώσκω αὐτὸν Τραπεζοῦντος ἀρχιερέα ἐν τῷ 1570-ῶ ἔτει. Ὅρα Acta et diplomata, τ. 5, σ. 177.

Ἄνθιμος Γ'. Τοῦτον ὁ Εὐαγγελίδης ὡς Ἄνθιμον Δ' τάσσει μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1572—1578. Ὁ Ἄνθιμος οὗτος λογιστέος τρίτος, κατεῖχε δὲ τὸν θρόνον Τραπεζοῦντος ἔτει 1583-φ. Ὅρα Acta et diplomata, τ. 5, σ. 245.

Θεοφάνης. Ὅριζει καὶ τούτῳ ὁ Εὐαγγελίδης τὰ ἔτη 1585—1594. Ὁ Θεοφάνης εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον εἶναι γνωστός ἐξ ὑπογραφῶν του τοῦ ἔτους 1590 καὶ 1593. Ὅρα W. Regel Analecta byzantino-russica. Petropoli 1891, σ. 88. Ἄ. Π.-Κεραμέως Ἀνέχδοτα ἑλληνικά, σ. 75.

Γεράσιμος. Παρὰ τῷ Εὐαγγελίδῃ τάσσεται μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1610—1615. Τοῦτο δὲν εἶναι βάσιμον, διότι ὁ Γεράσιμος οὗτος γινώσκεται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1596, κατὰ δὲ Φεβρουάριον τοῦ ἔτ. 1610 ὑπέπεσεν εἰς κατηγορίαν. Ὅρα τὴν ἡμετέραν Μαυρογορδ. βιβλιοθήκην, τ. 1, σ. 121. Κ. Σάθα Μεσαιων. βιβλιοθ. τ. 3, σ. 556.

Ἐν Πετροπόλει 17 Ἰανουαρίου 1904.

Ἄ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς.